

Názov projektu:

Ako Slovenský štát (1939-1945) utváral slovenskú „národnú identitu“

Anotácia

Projekt má ambíciu nájsť odpovede na otázky súvisiace s procesom utvárania slovenskej „národnej identity“ počas existencie Slovenského štátu (1939-1945). V záujme čo najhlbšieho osvetlenia danej témy sa zameria na spôsob, akým chápali a mechanizmy, ktorými vytvárali „slovenskú národnú identitu“ štátne orgány, jej oficiálni predstavitelia a zákony, ale tiež časopisy, noviny, vedecké inštitúcie, atď.

Kľúčové slová

národná identita, Slovenský štát (1939-1945), nacionalizmus, národ, miesta pamäte, propaganda, ideológia, diskurz

Podrobný popis projektu

Téma „národa“ je veľmi populárna medzi vedcami humanitných oborov. Tento záujem sa nevyhol ani slovenskému prostrediu. Štúdie hľadajúce odpoveď na otázky, kedy vznikol slovenský „národ“ či aká je slovenská „národná identita“ a snaha o nové, ideológiou nezaťažené, spracovanie slovenských „národných“ dejín dosiahli novú intenzitu s rozpadom Československa a vznikom Slovenskej republiky roku 1993. Bola to už druhá skúsenosť Slovákov s vlastným štátnym útvarom a objavili sa úvahy, či je možné v niečom nadviazať na tradície prvej Slovenskej republiky. Tá bola a stále je vnímaná značne kontroverzne. Predovšetkým obhajcovia a bývalí predstavitelia Slovenského štátu (1939-1945) považovali jeho vznik za uskutočnenie odvekých túžob slovenského „národa“ o dosiahnutie štátnosti, ktorá zaručovala i podmienky pre rozvoj slovenskej „národnej identity“.

Slovenský štát vznikol 14. marca 1939 a i vtedy bol ústami jeho najvyšších predstaviteľov, funkcionárov Hlinkovej ľudovej strany (HSĽS), prezentovaný ako naplnenie samourčovacieho práva a „národnej“ emancipácie Slovákov a tiež ako záchrana slovenského „národa“ pred záhubou. HSĽS sa krátko na to prehlásila za jediného reprezentanta slovenského „národa“ a počas celej existencie Slovenského štátu presadzovala jasne

nacionalistickú politiku. Otázkou zostáva, akým spôsobom bol slovenský „národ“ vnímaný a aké charakteristiky mu boli pripisované. Na základe akej príslušnosti bol jedinec zaradený do slovenského „národa“ – jazykovej, náboženskej, etnickej či dokonca rasovej? Aké mechanizmy sa uplatňovali pri vytváraní „slovenskej identity“?

Najúčinnejšie prostriedky mal k dispozícii Slovenský štát a na jeho čele HSLS. Rozhodovali o tom, aké sviatky a pamätné dni sa budú oslavovať, čo bude predmetom výučby slovenských „národných“ dejín, aké pomníky sa budú stavať a aké pamätné miesta uctievať. Vymedzovali slovenský „národ“ voči jeho skutočným či vymysleným nepriateľom.

Cieľom projektu v žiadnom prípade nie je a ani nemôže byť poskytnutie ďalšej odpovede na otázku: „Čo je to národ?“ Zhodne so sociológom Rogersom Brubakerom sa totiž domnievame, že takto položená otázka implicitne naznačuje, že „národ“ existuje ako samostatná entita. Naproti tomu je naším zámerom ukázať, ako bol slovenský „národ“ a „národná identita“ vnímaný a reflektovaný počas špecifického obdobia Slovenského štátu, kedy si, trochu prehnane povedané, Slováci po prvý raz vládli sami a vo vlastnom štáte.

Spracovanie témy v literatúre:

Literatúra zameraná na obdobie Slovenského štátu je početná, i keď nie vždy kvalitná. Doteraz venovala pozornosť predovšetkým okolnostiam vzniku Slovenského štátu, jeho mocensko-politickému systému, antisemitskej politike a samozrejme slovenskému národnému povstaniu. V súhrnných monografiách o Slovenskom štáte nachádzame zmienky k problematike „národa“ a „národnej identity“ predovšetkým v kapitolách o kultúrnom živote a ideológií HSLS.

Objavujú sa však i práce, ktoré sa špecializujú na niektorý z prostriedkov budovania „národnej identity“. Mohli by sme sem zaradiť diela, ktoré analyzujú nacionalistickú politiku Slovenského štátu. Najväčšej pozornosti sa dostalo spôsobom výučby dejepisu, ktoré mapuje ojedinelá práca Andreja Findora *Reprezentácie „začiatkov národných dejín“ v slovenských učebniciach dejepisu v 20. storočí*. Podobnej tematiky zacielenej priamo na roky 1939-1945 sa venujú i články Stanislava Konečného *Vyučovanie dejepisu a vlastenecká výchova v období Slovenského štátu* a Anny Magdolenovej *Národná a štátna idea v diele Františka Hrušovského*.

Publikácia *Mýty naše slovenské* sa zamerala na pôvod niektorých slovenských mýtov tvoriacich súčasť „národnej identity“ a propagandu, ako jeden z prostriedkov šírenia

nacionalistických myšlienok a tvorby obrazu „národných“ nepriateľov, skúmajú slovenskí historici v monografii *Storočie propagandy* s podtitulom *Slovensko v osídlach ideológií*.

Prepojenie nacionalistickej politiky s kresťanskou ideou, ktoré bolo neoddeliteľnou súčasťou ideológie HSĽS v sledovanom období rozoberá Yeshayahu Jelinek v svojom diele *The Parish Republic* s podtitulom *Hlinka's Slovak Peoples Party 1939-1945* a čiastočne aj práca *Question of the Nation in Slovak Thought* od Vladimíra Bakoša. Trochu širšie zameranie si vytýčila práca Nadye Nedelsky *The Wartime Slovak State. A Case Study in the Relationship between Ethnic Nationalism and Authoritarian Patterns of Governance*, ktorá analyzuje vzťah národa, štátu a vlády.

Priamo sa myšlienkami slovenskej „národnej identity“ zaoberajú publikácie *Vidiny o slovenskom národe* a *Za život národa – za trvanie štátu* od bývalého ideológa HSĽS Štefana Polakoviča, ktorý stavia svoje teórie o národe na koncepcii primordializmu.

Napriek tomu, že existujú štúdie, ktoré skúmajú niektorý z mechanizmov, akým Slovenský štát utváral slovenskú „národnú identitu“, neexistuje publikácia, ktorá by túto problematiku rozoberala komplexne a zobraza pri tom do úvahy všetky relevantné a dostupné pramene.

Pramene a metódy výskumu:

Pramenná základňa pre zamýšľaný projekt je skutočne rozsiahla a pestrá. Využiť je možné všetko, čo istým spôsobom odkazuje k „národu“ a „národnej identite“. Tu prezentovaná pramenná báza tak predstavuje iba malý výsek z toho, čo môže riešiteľ projektu pri svojom výskume použiť.

V prípade písomných prameňov bude hlavnou metódou skúmania analýza dobového diskurzu o „národe“. Hmotné pramene už priamo ukazujú, ktoré osoby či udalosti „národných“ dejín mal štát (alebo HSĽS) záujem presadiť do kolektívnej pamäte „národa“. Podobný zámer je možné sledovať aj v učebniciach dejepisu, aký obraz „národných“ dejín vytvárali? V týchto prípadoch bude okrem analýzy nutná i komparácia s predchádzajúcim obdobím – kde pretrvala tradícia s Československou republikou a kde sa nadväzovalo na staršie tradície z obdobia slovenského národného obrodovania, príp. kde sa vytvárala tradícia úplne nová?

1. Písomné pramene:

úradné dokumenty zo štátnej produkcie (obzvlášť archívy Ministerstva školstva a národnej osvety a Úradu propagandy Slovenského štátu)

novinárska a časopisecká produkcia (Slovák, Gardista, Nové Slovensko,...)

knižná produkcia vedeckých a osvetových inštitúcií (Matica slovenská, Slovenská univerzita, Slovenská akadémia vied a umení, Štátny ústav pre slovenskú ľudovú pieseň...)

prejavy a diela popredných činiteľov Slovenského štátu (Dr. Jozef Tiso, Dr. Vojtech Tuka, Alexander Mach, Ferdinand Ďurčanský, ideológ HSLŠ Štefan Polakovič,...)

2. Obrazové pramene:

letáky, plagáty, štátne symboly a znaky, motívy na minciach a bankovkách

3. Hmotné pramene

pomníky a pamätné miesta alebo tabule

Zoznam literatúry:

Bakoš, Vladimír: *Question of the Nation in Slovak Thought. Several Chapters on the National-Political Thought in Modern Slovakia*. Bratislava 1999.

Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed. Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge 1996.

Eduard Krekovič, Elena Mannová, Eva Krekovičová (Edd.): *Mýty naše slovenské*. Bratislava 2005.

Eric Hobsbawm, Terence Ranger (Edd.): *The Invention of Tradition*. Cambridge 1983.

Findor, Andrej: *Reprezentácie „začiatkov národných dejín“ v slovenských učebniciach dejepisu v 20. storočí*. Nepublikovaná dizertačná práca na Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov FSEV UK. Bratislava 2009.

Jelinek, Yeshayahu: *The Parish Republic. Hlinkas Slovak Peoples Party 1939-1945*. New York 1976.

Kamenec, Ivan: *Hľadanie a blúdenie v dejinách*. Bratislava 2000.

Kamenec, Ivan: *Slovenský štát v obrazoch (1939-1945)*. Praha 2008.

Kolektív autorov: *Slovenská republika očami mladých historikov I - IX*. Trnava -Banská Bystrica- Prešov 2002 – 2009.

- Konečný, Stanislav 1991: Vyučovanie dejepisu a vlastenecká výchova v období Slovenského štátu. In: *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Ed. Valerián Bystrický. Bratislava 1991, s. 125-130.
- Lacko, Martin: *Slovenská republika 1939-1945*. Bratislava 2008.
- Magdolenová, Anna: Národná a štátna idea v diele Františka Hrušovského. *Historický časopis* 41, 1993, s. 684-692.
- Miroslav Hroch (Ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha 2003.
- Nedelsky, Nadya: The Wartime Slovak State. A Case Study in the Relationship between Ethnic Nationalism and Authoritarian Patterns of Governance. In: *Nations and Nationalism* 7(2). Cambridge 2001, s. 215-234.
- Otčenáš, Michal: *Slovenská historiografia v rokoch 1918-1945*. Prešov 1994.
- Polakovič, Štefan: *Vidiny o slovenskom národe*. Hamilton 1983.
- Polakovič, Štefan: *Za život národa – za trvanie štátu*. Toronto 1985.
- Smith, D. Anthony: *National Identity*. London 1991.
- Škvarna, Dušan: *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraníu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica 2004.
- Valerián Bystrický, Jaroslava Roguľová (Edd.): *Storočie propagandy. Slovensko v osídlach ideológií*. Bratislava 2005.

Rozsah a stručný rozvrh práce:

Predpokladané trvanie projektu:

1.1.2012 – 1.1.2013

Rozvrh práce:

1. Identifikácia oblasti skúmania
2. Identifikácia relevantných zdrojov
3. Návrh štruktúry
4. Zhromažďovanie materiálov
5. Analýza zhromaždených materiálov
6. Vypracovanie návrh konceptu
7. Sumarizácia výsledkov analýzy
8. Vypracovanie úvodnej kapitoly štúdie
9. Vypracovanie kapitol 1 - *

10. Stretnutie s editormi
11. Vypracovanie posudkov
12. Zapracovanie posudkov
13. Finalizácia (formálna úprava)
14. Publikácia výsledkov
15. Evaluácia
16. Report poskytovateľom grantu